

Злодії та повії

1

Мене забрали в нічній сорочці.

Озираючись назад, розумію, що ознаки цього були: родинні світлини спалювали в каміні, мама зашивала найкраще срібло й коштовності за підкладку пальта пізно вночі, тато не повернувся з роботи. Мій молодший братик Йонас питав, що це означає. Я теж питала, але, мабуть, відмовлялася визнавати ці ознаки. Лише згодом я зрозуміла, що мама й тато планували втекти. Ми не втекли.

Нас узяли.

14 червня 1941 року. Я перевдяглася в нічну сорочку і сіла за стіл писати листа двоюрідній сестрі Йоані. Я відкрила новий блокнот зі сторінками кольору слонової кістки і пенал, який мені тітка подарувала на п'ятнадцятиріччя.

Вечірній вітерець дихав з відчиненого вікна над столом, гойдав фіранку. Чути було запах конвалій, які ми з мамою посадили два роки тому.

Люба Йоано...

У двері не стукали. У двері били з усієї сили — від цього звуку я підскочила на стільці. Гупали щосили кулаками. У домі не було чути ані звуку. Я встала з-за столу й визирнула в коридор. Мама стояла біля стіни обличчям до карти Литви в рамці. Її очі були заплющені, а на обличчі така тривога, якої я ще ніколи не бачила. Вона молилася.

— Мамо, — сказав Йонас: у ледве прочинених дверях видніли тільки його очі, — ти не будеш відчиняти? Здається, вони зараз їх виламають.

Мама повернула голову і побачила, як ми з Йонасом визираємо зі своїх кімнат. Вона спробувала усміхнутися:

— Так, милий, я відчиню. Я нікому не дам виламати наші двері. Стукіт її підборів дерев'яною підлогою відлунював у коридорі, а край довгої вузької спідниці колихався трохи вище черевиків. Мама була красива й ошатна, просто приголомшливо гарна, її незвично широка усмішка осявала все довкола. Мені пощастило мати таке саме волосся медового кольору, як у неї, і такі ж блакитні очі. А в Йонаса — мамина усмішка.

З передпокою лунали гучні голоси.

— НКВД! — прошепотів блідий Йонас. — Тадас казав, що вони його сусідів кудись повезли вантажівкою. Вони арештовують людей.

— Ні. У нас цього не буде, — відказала я.

Радянській таємній поліції в нашому домі немає чого робити. Я пішла коридором, прислухалась і визирнула з-за рогу. Йонас мав рацію. Троє офіцерів НКВД оточили маму. На них були сині кашкети з червоним краєм і золотою зіркою. У високого офіцера в руці були наші паспорти.

— Нам потрібно більше часу. Уранці будемо готові, — сказала мама.

— Двадцять хвилин — або ви взагалі ранку не побачите! — відказав офіцер.

— Прошу вас говорити тихіше, у мене діти, — прошепотіла мама.

— Двадцять хвилин! — гаркнув офіцер. Він кинув недокурену цигарку на чисту підлогу нашої вітальні і втер її в дошки чоботом.

З нами мало статися те саме, що й із цигаркою.

2

Нас арештовують? Де тато? Я побігла до кімнати. На підвіконні з'явилася свіжа хлібина, під яку була запхана велика пачка рублів. До дверей підійшла мама, а від неї не відставав Йонас.

— Але, мамо, куди це ми? Що ми зробили? — питав він.

— Це непорозуміння. Ліно, ти чуєш? Нам треба діяти швидко і запакувати все потрібне, але не обов'язково дороге для нас. Розумієте? Ліно! Головне — одяг і взуття. Постарайся все, що можеш, скласти в одну валізу.

Мама глянула в бік вікна. Швидко пересунула хліб і гроші на стіл і зашторила вікно.

— Обіцяйте: якщо хтось пропонуватиме вам допомогу, не звертайте уваги! Ми самі дамо цьому раду. Ні родичів, ні друзів сюди втягувати не можна, розумієте? Навіть якщо хтось гукати-ме вас — не відповідайте.

— Нас арештовують?.. — почав Йонас.

— Обіцяйте!

— Я обіцяю, — тихо сказав Йонас. — А де тато?

Мама мить помовчала, швидко моргаючи.

— Він нас зустрине. У нас двадцять хвилин. Збирайтеся. Швидко!

Спальня закрутилася перед очима. Мамин голос відлунював у голові: «Швидко! Швидко!» Що відбувається? До тяти мене привело тупотіння мого десятирічного братика, який бігав своєю кімнатою, — немовби за шнур смикнули. Я витягла з шафи валізу і відкрила, поставивши на ліжко.

Рівно рік тому Радянський Союз ввів війська в нашу країну. Потім, у серпні, Литву було офіційно приєднано до Союзу. Коли я стала нарікати на це за столом, тато крикнув на мене і сказав ніколи, за жодних обставин не казати нічого поганого про СРСР. Він відіслав мене до кімнати. Після того я нічого такого вголос не казала. Але багато про це думала.

— Черевки, Йонасе, зміну шкарпеток, пальто! — кричала мама з коридору.

Я поклала на дно порожньої валізи родинне фото в позолоченій рамці. Обличчя дивилися на мене зі світлини в щасливому незнанні того, що буде далі. Знято було на Великдень два роки тому. Бабуся ще жива. Якщо нас дійсно забирають до в'язниці, хай вона залишиться зі мною. Але ж нас не можуть посадити у в'язницю. Ми нічого поганого не зробили.

По всьому будинку були чути гупання й тупіт.

— Ліно! — мама забігла до кімнати з оберемком речей. — Не барись! — вона різко відчинила мою шафу і шухляди комода, гарячково витягаючи речі, кидаючи їх у мою валізу.

— Мамо, я не можу знайти альбом. Де він? — у паніці питала я.

— Не знаю. Купимо новий. Складай одяг. Швидко!

У кімнату вбіг Йонас. Він був у шкільній формі з краваткою, з портфелем. Біляве волосся акуратно зачесав на один бік.

— Мамо, я готовий, — тремтливим голосом сказав він.

— Н-ні! — мама затнулася, побачивши, що Йонас зібрався, як на урок. Вона віддихалась і сказала тихіше: — Ні, серденько, потрібна валіза. Ходи зі мною, — вона потягла брата за руку до його кімнати. — Ліно, вдягни шкарпетки, взуйся. Швидко! — Вона кинула мені літній дощовик. Я вдягла його.

Я взула сандалі, схопила дві книжки, стрічки, гребінець. Але де ж альбом? Я взяла блокнот, пенал, пачку рублів зі столу і сунула між тих речей, які ми накидали у валізу. Міцно застібнула замки й вискочила з кімнати, протяг смикнув фіранки, які колихалися над хлібиною, що так і лишалася лежати на столі.

Я побачила своє відображення у скляних дверях булочної і на мить зупинилася. У мене на підборідді лишалася цятка зеленої фарби. Витерла її і штовхнула двері. Над головою дзенькнув дзвоник. У крамниці було тепло і пахло дріжджами.

— Ліно, рада тебе бачити, — жіночка поспішила до прилавка. — Чим можу допомогти?

Чи я знаю її?

— Вибачте, я не...

— Мій чоловік — професор в університеті. Він працює з твоїм татом, — сказала вона. — Я тебе з батьками в місті бачила.

Я кивнула.

— Мама просила взяти у вас хлібину, — сказала я.

— Звичайно, — відказала жіночка і полізла під прилавок. Вона загорнула пухку хлібину в брунатний папір і вручила мені. Коли я простягнула їй гроші, жіночка тільки похитала головою.

— Прошу тебе! — прошепотіла вона. — Це ми перед вами в неоплатному боргу.

— Не розумію... — я знову простягнула їй монетки.

Вона не звернула на них уваги.

Дзенькнув дзвоник. Хтось увійшов до крамниці.